

Taal en nieuwkomers

Adviestekst

Taal en nieuwkomers

Adviestekst

Inhoud

1. Inleiding	7
2. Maatwerk als basisprincipe	9
2.1. Doelsituatie	10
2.2. Brede intake	12
2.3. Monitoring	12
2.4. Geïntegreerd leren	13
2.5. Competente leraren	15
2.6. Taalcontact en oefenkansen	17
2.7. Digitale geletterdheid	18
3. Aanbevelingen	19
Advies, begeleiding en tekst	22

1. Inleiding

Nieuwkomers moeten mee (kunnen) doen in de samenleving. Om dit te bereiken is het nodig dat nieuwkomers kennis hebben over de Nederlandse of Belgische samenleving, dat ze een stabiel leven met perspectief kunnen leiden, dat ze worden opgenomen door hun omgeving en dat ze de Nederlandse taal leren.

In deze adviestekst ligt de nadruk op de taalverwerving van het Nederlands als tweede (derde, vierde ...) taal en op wat er nodig is om dit leerproces zo goed mogelijk te begeleiden. Het leren van de taal is noch een geïsoleerd proces, noch een doel op zich. Daarom wordt de taalverwerving van nieuwkomers steeds behandeld vanuit een breed perspectief: het duurzaam kunnen deelnemen aan de samenleving in Nederland of Vlaanderen. De nadruk ligt op de groep nieuwkomers die voor het eerst met het Nederlands in contact komt en een grote kans op verblijf heeft.

Met deze tekst wordt beoogd beleidsmakers te adviseren bij het ontwikkelen van beleid dat erop gericht is nieuwkomers snel en effectief Nederlands te laten leren. Dit advies is gebaseerd op een literatuuronderzoek van wetenschappelijk publicaties, Nederlandse en Vlaamse beleidsadviezen en goede praktijkvoorbeelden van de afgelopen vijftien jaar.¹

Verkenning van de doelgroep

De groep nieuwkomers in Nederland en Vlaanderen is uiterst divers. Er zijn jonge, leerplichtige nieuwkomers, volwassen nieuwkomers en ouderen. Er zijn veel verschillen in scholingsachtergrond: er zijn hooggeschoolde nieuwkomers maar ook nieuwkomers die nog nauwelijks ervaring hebben met schools leren of met lezen en schrijven. Er zijn nieuwkomers die uit een land komen met een verwante taal, cultuur, onderwijssysteem en arbeidsmarkt en nieuwkomers die op dat vlak grote afstanden moeten overbruggen.

De heterogeniteit van de groep uit zich ook door de zeer uiteenlopende perspectieven van de nieuwkomers. De een moet of wil zo snel mogelijk aan het werk, de ander gaat eerst een opleiding volgen. En er zijn nieuwkomers voor wie deelname aan het reguliere arbeidsproces nog niet mogelijk is en die toewerken naar vrijwilligerswerk, de sociale economie (Vlaanderen) of de sociale werkvoorziening (Nederland).

Factoren als cognitieve ontwikkeling, interesse en motivatie, leeftijd, kenmerken van de eerste taal, leeromgeving en het doel waarvoor de taal geleerd wordt, hebben invloed op het tempo en de manier waarop een nieuwe taal verworven wordt. Laagopgeleiden hebben baat bij een andere didactiek en andere werkvormen dan hoogopgeleiden, het leren van het Nederlands voor Farsi-sprekers kent andere onderwijsuitdagingen dan het leren van het Nederlands met het Duits als moedertaal, kinderen leren taal op een andere manier dan volwassenen, iemand die gaat studeren heeft

¹ Zie ook de Trendanalyse

behoefte aan andere talige vaardigheden dan iemand die gelijk aan het werk gaat. Bij het ontwerpen van taalbeleid voor 'de nieuwkomer' is het van het grootste belang om in te spelen op de grote verschillen in leermogelijkheden en -behoeften van (groepen) leerders. Leerders die taalleeractiviteiten uitvoeren die passen bij hun situatie en doelen, verwerven de taal sneller, zijn gemotiveerder en weten hun weg in de samenleving eerder te vinden. Met behulp van inzichten uit wetenschap, beleid en praktijk is een goed beeld te schetsen van de belangrijkste pijlers waarop beleid en uitvoering het best inzetten als het gaat om het succesvol begeleiden van het taalleren van nieuwkomers.

2. Maatwerk als basisprincipe

De groep nieuwkomers is uiterst heterogeen en onderwijsbehoeften binnen de groep verschillen sterk. Om nieuwkomers op het gebied van taal effectief en efficiënt te begeleiden naar een plek in de samenleving, is maatwerk nodig: maatwerk in (didactische) aanpak en maatwerk in (leer)doelen. Maatwerk is het basisprincipe van waaruit deze tekst vertrekt. Door maatwerk toe te passen kun je taalcompetenties van nieuwkomers maximaal benutten en ontwikkelen.

De roep om maatwerk in het onderwijs aan nieuwkomers is niet nieuw. In vele onderzoeken en beleidsadviezen van de afgelopen decennia komt maatwerk naar voren als cruciaal om de inspanningen die worden geleverd in het NT2-onderwijs beter te laten renderen. Hoewel er diverse goede voorbeelden zijn van effectieve en efficiënte manieren om maatwerk te bieden, kan de algemene huidige NT2-praktijk in Nederland en Vlaanderen nog niet bestempeld worden als onderwijs op maat. Het gros van het onderwijs is gericht op het niveau en de behoeften van de ‘middengroep’ van leerders, waardoor hoog- en laagopgeleiden bijvoorbeeld niet voldoende worden bediend in het huidige onderwijs.

Voorbeelden

Hulptrainer atletiek

Het Centrum voor Basiseducatie (CBE) Open School Antwerpen heeft in samenwerking met Beerschot Vrienden Atletiek Club (BVAC) een project voor anderstaligen met interesse in sport om hulptrainer atletiek te worden. In de lessen Nederlands leren cursisten de benodigde woordenschat en taalhandelingen, zoals het geven van instructies en het begeleiden van de spelvorm. Daarnaast krijgen ze een opleiding tot beginnende trainer van (jonge) kinderen bij een atletiekclub. De leraar Nederlands gaat daarvoor mee op de atletiekbaan.

Basiseducatie na OKAN (BENO)

Dit is een traject van CBE Open School Antwerpen in samenwerking met VDAB, Atlas Integratie en Inburgering, CVO Antwerpen, CVO Encora en Buurtsport. Het traject van een jaar is bedoeld voor laaggeletterde jongeren die na OKAN niet klaar zijn voor het secundair onderwijs, beroepsopleiding of werk. De jongeren versterken hun Nederlands, ICT- en communicatievaardigheden in combinatie met modules uit een beroepsopleiding. De integratie van alle inhoud zorgt ervoor dat deze jongeren in één jaar zowel hun niveau A2 behalen als ook een zestal modules van beroepsopleidingen, de cursussen maatschappelijke oriëntatie en loopbaanoriëntatie.

Kaap en ouders in (inter)actie

Kaap-groepen worden gedurende het schooljaar voor anderstalige ouders georganiseerd op Antwerpse basisscholen (en op één secundaire school). Het aanbod bestaat uit een combinatie van taallessen en projectwerk op de school van hun kind. De lessen zijn volledig afgestemd op de context van de school en worden aangepast aan wat er in de school gebeurt. Anderstalige ouders worden zo meer betrokken bij de school van hun kinderen en worden gestimuleerd om contact te leggen met andere ouders.

App moedertaal in NT2 (MoedINT2)

Deze app van de Universiteit Utrecht kan NT2-docenten helpen bij het herkennen en oplossen van moedertaalspecifieke problemen voor het leren van het Nederlands: <https://moedint2.nl/home>

Taalprofielen

Het Huis van het Nederlands (Agentschap Integratie en Inburgering) heeft taalprofielen voor de werk- of stagevloer ontwikkeld die een beeld geven van wat een cursist per beroep aan de vaardigheden (schrijven, spreken, luisteren, lezen) nodig heeft. Het taalprofiel kan gebruikt worden tijdens de beroepsopleiding en ook voor de intake voor het in kaart brengen van de taalcompetenties.

Over de vraag *waarom* maatwerk nog niet de norm is in het huidige onderwijs aan nieuwkomers, hebben diverse onderzoekers en adviserende instanties zich al eerder gebogen. Voor de Nederlandse situatie wordt de reden gezocht in het feit dat er weinig prikkels zijn voor de praktijk om hoge kwaliteit en maatwerk te leveren. Geïntegreerde trajecten worden nog te weinig gestimuleerd in beleidsmaatregelen en er zijn belemmeringen in de toepassing van maatwerk. Bijvoorbeeld bij overgangssituaties in het onderwijs, door samenstelling en grootte van de groepen en door het ontbreken van samenwerking tussen betrokken partijen. Daarnaast maakt de beperkte transparantie op de NT2-cursusmarkt het voor nieuwkomers niet

eenvoudig om een passend traject te kiezen. Het huidige beleid stimuleert hen onvoldoende om op het hoogst haalbare niveau examen te doen en biedt ook te weinig werkbare routes voor langzaam lerenden of laagopgeleiden. Dit verkleint mogelijk de kans op participatie, zowel voor kansrijke als voor kwetsbare doelgroepen. Voor Vlaanderen bestaan er vergelijkbare belemmeringen. Uit Vlaamse beleidsadviezen komt naar voren dat maatwerk om veel meer samenwerking vraagt tussen verschillende partijen dan nu het geval is.

Het vertrekken vanuit de maatwerkgedachte in het NT2-onderwijs en in de inburgering draagt bij aan meer efficiëntie en effectiviteit, waarvan zowel de nieuwkomer als de samenleving als geheel profiteert.

Hieronder worden zeven pijlers beschreven die de basis vormen van het taalleerproces dat de nieuwkomer doorloopt en waarbij hij of zij toegeleid wordt naar een perspectiefrijke toekomst in de samenleving, toegespitst op eigen kwaliteiten, competenties, mogelijkheden en doelen.

2.1. Doelsituatie

Om te slagen voor de inburgering moeten nieuwkomers in Nederland en Vlaanderen taalniveau A2 behalen. Voor analfabete volwassenen in Vlaanderen is dat mondeling A2² en schriftelijk A1. Voor het volgen van vervolgonderwijs in het hoger onderwijs is B2 een vereiste. Er zijn twee redenen om kritisch te kijken naar de taalnorm zoals die nu geldt.

Het niveau A2 wordt in de huidige praktijk door een groep leerders niet gehaald, maar voor anderen zijn de gestelde eisen juist te laag en niet uitdagend genoeg. Dit levert frustratie op bij veel inburgeraars en zorgt voor gemiste

² Niveau o.b.v. het Europees Referentiekader ERK (2008). Zie <http://taalunie.org/dossiers/47/europees-referentiekader-erk>

maatschappelijke kansen. Een belangrijker probleem is dat er eigenlijk niet één taalniveau vast te stellen is dat nodig is voor deelname aan de samenleving. Een advocaat heeft een hoger taalniveau nodig om te kunnen functioneren dan een lasser, een leraar moet meer taalbagage hebben dan een natuurkundige die in een Engelstalige omgeving werkt.

Maatwerk in het te behalen taalniveau is dus van groot belang om mensen snel en effectief te laten instromen in een beroep. Daarnaast is differentiatie gewenst als het gaat om het te behalen niveau in de afzonderlijke vaardigheden lezen, schrijven, spreken en luisteren. Een thuishulp die dagelijks moet rapporteren heeft een hoger niveau schrijfvaardigheid nodig dan een elektrotechnicus. Voor professionals in de kinderopvang zijn goede mondelinge vaardigheden van vitaal belang, veel meer dan schrijfvaardigheid. Het kiezen voor maatwerk als het gaat om taaldoelen kan zorgen voor een snellere en effectieve toeleiding naar werk. Het is daarbij van belang om aandacht te hebben voor onnodige taaldrempels die kunnen worden opgeworpen in de te volgen opleiding naar werk. Een vrachtwagenchauffeur heeft voor het behalen van zijn rijbewijs bijvoorbeeld een hoger taalniveau Nederlands nodig dan dat voor zijn beroep gevraagd wordt. Eenzelfde probleem doet zich voor rond het VCA³-examen voor medewerkers in de bouwsector.

Het Europees Referentiekader biedt het NT2-onderwijs een werkbaar instrument om met elkaar te spreken over taalniveaus binnen een onderwijscontext. Als het echter gaat om te bepalen wanneer een leerder talig kan functioneren in de samenleving, schuurt het hanteren van deze vaste taalstandaard(en). Deze taalniveaus zeggen niets over de mogelijke

maatschappelijke positie waarin de leerder kan en wil terechtkomen. Het is daarom van belang dat dit taalkundige instrument niet als losse maatstaf wordt ingezet.

Uit de context van de inburgering komt het begrip *doelsituatie*. Een doelsituatie is een economisch zelfstandige maatschappelijke plek of positie die een leerder op een niet al te lange termijn (binnen 1-3 jaar bijvoorbeeld) zal innemen. Concreet kan dat inhouden dat een nieuwkomer dan kan starten met een universitaire studie geneeskunde of een baan heeft verworven in de metaalindustrie, vrijwilligerswerk gaat doen, aan zijn (psychische) gezondheid gaat werken of als mantelzorger een familielid kan verzorgen.

De term doelsituatie verbindt de concepten taalverwerving en participatie en geeft zowel voor de nieuwkomer als voor degenen die hem of haar begeleiden een duidelijke focus. Taalontwikkeling koppelen aan een doelsituatie leidt ertoe dat er functioneel en inhoudsgericht geleerd wordt. Voor de doelsituatie belangrijke onderwerpen en taalsituaties kunnen meer aandacht krijgen en vaker herhaald worden. Op deze manier wordt in een kortere tijd een hoger niveau behaald. Omdat er veel activiteiten plaats kunnen vinden in de context van de doelsituatie ontstaan er diverse mogelijkheden voor buitenschools leren en buitenschools oefenen.

Het in een vroeg stadium vaststellen van de doelsituatie van een nieuwkomer opent ook het gesprek over de haalbaarheid van bepaalde doelen. Dit heeft een stimulerend effect op de motivatie van leerders. Daarnaast geeft het zicht op andere belangrijke domeinen die medebepalend zijn voor het al dan niet succesvol kunnen participeren in de samenleving. Te denken valt hierbij aan het meenemen van aanwezige of te ontwikkelen digitale vaardigheden, rekenvaardigheden en gezondheidsvaardigheden. Een leertraject dat is vormgegeven rond een doelsituatie maakt dat ontvangende instellingen (bedrijven, vakopleiding, stageaanbieders) al vroeg

³ VCA = De Veiligheid, gezondheid en milieu Checklist Aannemers

een rol moeten spelen in het realiseren van de (taal)doelen van de nieuwkomer. Bijvoorbeeld door het creëren van gerichte taal oefensituaties op de werkvloer of het hebben van realistische verwachtingen van de taalvaardigheid.

2.2. Brede intake

De intake is het startpunt van het taalleerproces, waarbij wordt geïnventariseerd wat iemand *wil*, wat iemand al *kan* en wat hij of zij nog *nodig heeft*. Met de vergaarde informatie over gevolgde opleidingen, wensen en behoeften, scholings- en werkmogelijkheden (ook in andere talen dan het Nederlands) kan per leerder een goede inschatting worden gemaakt van wat voor hem of haar op dat moment een geschikt traject is om snel en duurzaam deel te kunnen gaan nemen aan de samenleving. Bovendien kan er bekeken worden welke praktische drempels er voor iemand zijn om een traject te volgen, zoals zorgtaken of geschikte kinderopvang. Indien het wat langer duurt om uit te vinden wat een passend doel en traject is voor de leerder in kwestie (dit komt vooral voor bij laagopgeleiden en analfabeten), kan het effectief zijn om een *verlengde intake* uit te voeren met aanvullende observaties uit een (authentieke) onderwijssituatie.

Om de intake een instrument te laten zijn dat het maatschappelijke perspectief van de leerder meeneemt, is het van belang om de intake niet te laten uitvoeren door concrete taalaanbieders, maar om dit meer centraal te organiseren. In Vlaanderen is hierin voorzien via de Agentschappen Integratie en Inburgering en het Huis van het Nederlands Brussel. In Nederland nemen gemeenten hier een steeds grotere rol in. Een onafhankelijke partij op afstand met NT2-expertise kan de nieuwkomer advies geven over een te volgen traject en is goed toegerust om verschillende bij een inburgeringstraject betrokken organisaties (taalaanbieders, maatjesprojecten, opleidingen, werkgevers,

overheidsinstanties) te activeren en het overzicht te houden.

2.3. Monitoring

Een brede intake legt een stevige basis voor het traject dat de nieuwkomer gaat doorlopen. Het is van belang dat het traject vervolgens goed gemonitord wordt. Voor individuele leerders en betrokken organisaties biedt monitoring inzicht in vorderingen en behoeften en kan indien nodig het scholingsplan bijgesteld worden. Een volgsysteem levert ook op meso- en macroniveau belangrijke inzichten op. Het laat zien (bij wie) welke taalinterventies succesvol zijn en welke niet. Het biedt informatie waarmee verbanden gelegd kunnen worden tussen kwaliteit, prijs en duur van trajecten van verschillende aanbieders. De Nederlandse Rekenkamer⁴ onderschrijft het belang om informatie over de ontwikkeling van leerders toegankelijk te maken voor beleidsmakers en uitvoerders, omdat deze kennis onontbeerlijk is om kwaliteitsvol onderwijs op maat te kunnen faciliteren en bieden.

Het monitoren van de (taal)ontwikkeling van *jonge nieuwkomers* vraagt om speciale aandacht. Deze leerlingen hebben hun hele leven nog voor zich en passeren in hun leerloopbaan nog een aantal cruciale kruispunten (van basisonderwijs naar voortgezet/secundair onderwijs en verder). Om er zorg voor te dragen dat het volle potentieel van deze groep leerlingen benut wordt, is een goede begeleiding en monitoring prioritair.

Om het volgen van de vorderingen van de leerder concreet vorm te geven is bijvoorbeeld het werken met een (*digitaal*) *portfolio* een bewezen effectieve methode. Er zijn hiermee om te beginnen goede resultaten bij analfabeten genoteerd⁵, maar ook

⁴ Rekenkamer, 2017.

⁵ Kurvers, Stockmann, & van de Craats, 2010.

voor andere leerders biedt een portfolio zinvolle inzichten over de opgebouwde taalcompetentie, de mate van taalcontact en over vorderingen op bijvoorbeeld digitaal vlak. Een portfolio is gemakkelijk toegankelijk voor zowel de leerder als de verschillende instanties en maakt het samenwerken tussen verschillende partijen efficiënter.

Het leren van Nederlands als tweede taal is bij uitstek een voorbeeld van een *leven lang leren*. Ook na het afronden van een NT2-cursus gaat de ontwikkeling van de taalvaardigheid in het Nederlands door. Vooral bij laagopgeleiden en laaggeletterden blijkt na verloop van tijd hoe effectief de wisselwerking tussen leren in de les en gebruiken van de taal in de praktijk is⁶. In de praktijk blijkt pas echt of wat er geleerd is aansluit bij waar men nood aan heeft. Het is daarom aan te bevelen om leerders ook na afloop van een taal- of inburgeringstraject te blijven volgen, en hiermee lessen te kunnen leren over de inrichting van toekomstig taalonderwijs en inburgering.

2.4. Geïntegreerd leren

‘Eerst Nederlands leren, dan integreren’ is impliciet lang het credo geweest in Nederland en Vlaanderen. Nieuwkomers volgen – zodra een langdurig verblijf in het verschiets ligt – eerst een cursus Nederlands, en daarna wordt een traject naar werk of opleiding ingezet. Natuurlijk moet een nieuwkomer eerst de Nederlandse taal tot op bepaalde hoogte beheersen voordat hij/zij een Nederlandstalige opleiding kan volgen, of is een basisvaardigheid in de taal nodig om in de zorg te kunnen werken. Maar inmiddels leren onderzoek en praktijkervaringen dat geïntegreerde taal- en werktrajecten in veel gevallen een uitstekend, of beter effect hebben op taalvaardigheid en participatie dan een sequentiële aanpak met eerst

een taalcursus en daarna inzet op een baan of opleiding.

Het belangrijkste criterium voor geïntegreerd taalleren is dat het een taaltraject betreft dat is afgestemd op het functioneren in de samenleving. Dit traject richt zich op het halen van functionele doelen die te maken hebben met deelnemen aan de maatschappij én waaraan in contact met die maatschappij wordt gewerkt. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het leren van Nederlands op de school van de kinderen, waarbij ouders ook inzicht verkrijgen in het onderwijs(systeem) van hun kinderen. Of het leren van het Nederlands op de werkvloer in een bedrijf, een cursus waarin gewerkt wordt aan zowel digitale vaardigheden als aan het Nederlands.

Er zijn geïntegreerde trajecten in verschillende soorten en maten. Er kan sprake zijn van *duaal leren* waarbij een taalcursus en een werkstage los van elkaar plaatsvinden, maar gelijktijdig doorlopen worden. Maar ook een totaal geïntegreerde aanpak kan, waarbij taal geleerd wordt tijdens het participeren zelf. Welke vorm het meest werkzaam is, is een kwestie van maatwerk: voor de ene groep of voor het ene doel is een specifieke aanpak effectiever dan de andere. Er zijn veel voorbeelden van krachtige geïntegreerde trajecten in Nederland en Vlaanderen.

⁶Reder & Bynner, 2008.

Voorbeelden

Sector 2

Anderstaligen die nog niet over het juiste taalniveau beschikken voor een beroepsopleiding, kunnen een aangepaste, vakspecifieke taal cursus Nederlands bij de VDAB volgen. De cursus is gericht op een technisch beroep in bijvoorbeeld de sector elektriciteit, metaal, horeca, logistiek, bouw of transport. Het luik Nederlands wordt aangeboden door verschillende centra voor basiseducatie en is afgestemd op de inhoud van de beroepen.

Anderstalige analfabeten schoonmaakopleiding

De VDAB, diverse centra voor basiseducatie en het Agentschap Integratie en Inburgering organiseren regelmatig een geïntegreerde opleiding schoonmaak voor analfabete en laaggeletterde anderstaligen. Naast alfabetisering, taalverwerving Nederlands op maat en werkplekleren wordt er in 7-8 maanden toegewerkt naar een baan in de schoonmaaksector.

Taalcoaching op de werkvloer

Dit is een opleidingstraject waarbij anderstalige en Nederlandstalige werknemers beter leren communiceren met elkaar. Het traject van de VDAB vertrekt vanuit reële situaties op de werkvloer en de geleerde vaardigheden kunnen meteen worden toegepast. De taalcoach betreft ook het team bij het proces en geeft tips hoe de collega's hun collega kunnen ondersteunen bij het leren van het Nederlands.

Young Professionals Programma voor Statushouders (YPPS)

De Gemeente Amsterdam biedt hoogopgeleide statushouders die graag bij de gemeente willen werken een talentenontwikkelingsprogramma. Het programma bestaat uit een schakelprogramma met taalverwerving op B2-niveau (in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam) en vervolgens een traineeship van 2 jaar in dienst van de gemeente.

UWV-traineeprogramma

Statushouders met een bachelordiploma uit het land van herkomst kunnen in aanmerking komen voor een traineeship bij het UWV. Ze krijgen daarmee de kans om een jaar lang werkervaring op te doen om hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. In een schakeltraject van vier maanden worden zij met 2 dagen per week taaltraining bij de Universiteit van Amsterdam en twee dagen betaald werk bij het UWV voorbereid. Daarna volgt een traineeship bij het UWV van een jaar. Het programma is in samenwerking met de Stichting voor Vluchteling-Studenten (UAF).

De voordelen van geïntegreerde trajecten zijn legio. Een belangrijk pluspunt is dat de nieuwkomer op deze manier meteen een netwerk van contacten buiten de klas opbouwt en zelfredzamer wordt in het taalcontact met andere sprekers van het Nederlands. Daarnaast komt een leerder al snel in aanraking met voor hem of haar relevante vaktaal, dialecten en accenten. Wanneer

een taalleerder vanaf het begin vertrouwd raakt met taalvariatie, versterkt dit ook het zelfvertrouwen om de taal te spreken.

Uit onderzoek⁷ blijkt dat het (taal)leerproces effectiever verloopt als de situatie waarin de leerder leert niet te sterk afwijkt van de situatie waarvoor geleerd wordt.

Contextgebonden taalverwerving zorgt ervoor dat de opgedane kennis sneller kan worden toegepast en dat het taalleren vervolgens zelf ook weer een impuls krijgt. Het heeft ook een positief effect op de motivatie van de leerders. Dat leerders door geïntegreerde trajecten sneller hun plaats in de maatschappij vinden is voor nieuwkomers goed nieuws, maar zeker ook voor beleidsmakers en de samenleving als geheel.

Om geïntegreerd (taal)leren een impuls te geven, is het nodig dat het beleid drempels wegneemt. Er zou bijvoorbeeld speciale aandacht moeten gaan naar jonge nieuwkomers zonder afgeronde middelbare schoolopleiding. Deze groep kan bijvoorbeeld (in Nederland) nu niet instromen in een beroepskwalificerende opleiding, waardoor zij onnodige en onwenselijke vertraging oplopen in hun leerproces.

2.5. Competente leraren

Een overtuigende hoeveelheid onderzoeken uit Nederland, Vlaanderen en het buitenland laat zien dat leraren veel impact hebben op de vooruitgang die leerders boeken in de NT2-les⁸. De leraar doet ertoe, zoveel is duidelijk. Het leveren van wetenschappelijk bewijs voor één aanpak of interventie is niet mogelijk, doordat de doelgroep te divers is en te diverse onderwijsbehoeften heeft. Wel is er in algemene zin zicht op hoe lesgevers een krachtige leeromgeving kunnen scheppen en welke didactische en pedagogische instrumenten in gestuurd taalleren effectief en belangrijk zijn:

- Het onderwijs afstemmen op de uitgangspositie, kwaliteiten, doelsituatie en

behoeften van de individuele cursisten/leerlingen. Het onderwijs laten aansluiten bij andere onderwijsvakken van de leerlingen/cursisten, bij (beoogde) beroepen en (het deelnemen aan) de samenleving;

- Het werken met contextrijke en communicatieve, taakgerichte opdrachten en werkvormen, waarbij de NT2-leerder veel ruimte krijgt om te oefenen met de taal en kan interacteren met medecursisten/-leerlingen⁹ en de leraar;
- Het gestructureerd aanbieden van de lesstof;
- Het positief bekrachtigen van de cursist of leerling in zijn of haar ontwikkeling en het hebben van hoge verwachtingen. Het scheppen van een veilige leeromgeving, waarin fouten maken mag. En het scheppen van een positief taalklimaat, ook ten opzichte van thuistalen en meertaligheid¹⁰;
- Het stap voor stap toewerken naar een steeds grotere docentonafhankelijkheid, rekening houdend met een verschillende culturele achtergrond.

Naast het feit dat het lesgeven diverse pedagogische en didactische competenties vereist om bovenstaande instrumenten op maat in te zetten, is een gedegen kennis van tweedetaalverwerving onontbeerlijk. Leraren die werken met analfabete/laaggeletterde cursisten hebben ook kennis nodig over specifieke uitdagingen van het lesgeven aan deze groep. Het onderwijzen van nieuwkomers vergt daarnaast nog andere specifieke kwaliteiten. Veel nieuwkomers die in het Nederlandse of Vlaamse onderwijs instromen hebben last van (oorlogs)trauma's, gezondheidsklachten en/of leven in onzekerheid over hun toekomst. Leraren krijgen niet alleen een leerling of cursist binnen,

⁷ Bijvoorbeeld: Cito, 2008.

⁸ Bijvoorbeeld: Van Schilt-Mol, Bakx, Halewijn, & van Kampen, 2011/ Jaspaert & Frijns, 2017.

⁹ Van Gorp, 2010/ Hajer, 2005/Unia, 2018.

¹⁰ Zie het kennisdossier *Meertaligheid in het onderwijs* van de Taalunie <http://taalunie.org/dossiers/50/meertaligheid-in-het-onderwijs>

maar een mens met een verhaal. Een verhaal dat zijn weerslag kan hebben op zaken als motivatie, concentratie en prestatie. Het taalverwervingsproces kan niet los gezien worden van al deze factoren. De leraar, een belangrijk persoon in het leven van de nieuwkomer, kan een belangrijke rol spelen in het goed laten landen van de nieuwe deelnemer in de samenleving. Het is daarom essentieel dat de leraar beschikt over de informatie van de intake en van daaruit vertrekt.

Hoewel er dagelijks veel goede dingen gebeuren in Nederlandse en Vlaamse lessen, toont onderzoek naar de lespraktijk aan dat het (NT2-)onderwijs zeker nog niet overal de krachtige leeromgeving is die het zou kunnen of moeten zijn om deze groep succesvol voor te bereiden op/te begeleiden in de Nederlandstalige samenleving¹¹. Om de onderwijspraktijk verder te kunnen optimaliseren, is het van belang de volgende zaken in ogenschouw te nemen.

- Onderzoekers signaleren dat leraren nog niet altijd de meest effectieve didactiek inzetten. Zo wordt er onnodig vaak vastgehouden aan vormgericht grammaticaonderwijs voor doelgroepen waarbij die aanpak niet effectief is gebleken en is het werken met authentiek materiaal nog maar beperkt ingeburgerd in het NT2-onderwijs. Persoonlijke leerling-leerkrachtinteracties zijn uitermate belangrijk voor de taalontwikkeling van leerders, maar worden nog te weinig waargenomen in de praktijk. Ook is er winst te behalen in de houding van leraren ten opzichte van thuishalen van leerders¹². Dit samen pleit voor blijvende aandacht voor competentieontwikkeling en professionalisering en het beschikbaar stellen

van wetenschappelijke inzichten over (NT2-)leren binnen het onderwijsveld.

- Omdat het leren van het Nederlands ook plaatsvindt op de werkvloer of in niet-taalvakken, is het van belang dat begeleiders of vakleraren van nieuwkomers ook weten hoe ze in samenspraak met de docent – bijvoorbeeld via taalgericht vakonderwijs of taalontwikkeldend lesgeven - de ontwikkeling van hun leerlingen/cursisten kunnen bevorderen. Op dit vlak kan veel vooruitgang geboekt worden.
- Beleidskeuzes raken de directe onderwijspraktijk en beïnvloeden deze momenteel niet altijd op een constructieve manier. Zolang maatwerk niet als uitgangspunt fungeert bij de indeling van groepen, zolang er in de intake geen duidelijke uitspraken worden opgenomen over te bereiken (maatschappelijke) doelen is het voor een leraar niet mogelijk om optimaal in te spelen op de onderwijsnoden van zijn of haar leerlingen/cursisten. De leraar heeft zinvolle en werkbare kaders nodig om een onderwijsprogramma aan te bieden dat het verschil maakt.

Sinds 2003 bestaat de Nederlands-Vlaamse Beroepsvereniging van NT2-docenten (BVNT2). Deze vereniging richt zich op informatie-uitwisseling, belangenbehartiging en deskundigheidsbevordering en heeft de laatste jaren een belangrijke bijdrage geleverd aan de professionalisering van 'de' NT2-docent. In 2005 is het competentieprofiel NT2-docent ontwikkeld. Dat profiel geldt sindsdien als uitgangspunt voor alle reguliere postbacheloropleidingen voor NT2-docent in Nederland en Vlaanderen. De beroepsvereniging geeft daaraan gekoppeld het certificaat *Competent NT2-docent* uit. Leden kunnen zich verder professionaliseren via studiedagen en andere bijeenkomsten. Met de vereniging zijn de afgelopen jaren diverse stappen vooruit gezet als het gaat om het werken aan 'de

¹¹ Bijvoorbeeld: Onderwijsinspectie (GIA-team), 2016.

¹² PO-Raad, 2017.

competente leraar'. Omdat de vereniging zich primair op het volwassenenonderwijs en het voortgezet onderwijs richt en de noden aan competente leraren zeker ook in het basisonderwijs niet te onderschatten zijn, is het van belang deze sector expliciet mee te nemen in nieuwe beleidsinitiatieven op dit front.

2.6. Taalcontact en oefenkansen

Er is brede consensus over het gegeven dat optimale kansen tot taalverwerving gecreëerd worden door een combinatie van formeel en informeel taallessen. Informeel leren heeft een belangrijke, niet te onderschatten functie binnen het taalverwervingsproces, met impact op zowel tempo als niveau. Dit is niet alleen de ervaring van leerders zelf, maar wordt ook onderschreven door diverse belangrijke adviesorganen en onderzoekers in beide delen van het taalgebied (VLOR, Primair Onderwijs-Raad, Sociaal-Economische Raad)¹³. Bij informeel taalcontact kan gedacht worden aan taalcontacten in het privé-domein van de leerder (thuis, op straat, op school, bij de sport- en cultuurvereniging, met vrienden en bekenden), onlinecontacten (bijvoorbeeld via Skype), maar ook in de klas (vrijwilligers worden uitgenodigd in de les), in lessen van andere vakken van de opleiding van de leerder of op een werk- of stageplek. Geïntegreerde taal- en werktrajecten bieden bij uitstek mogelijkheden voor meer taalcontact.

Hoewel 'hoe meer, hoe beter' vaak opgaat wanneer het gaat over het gebruiken van het Nederlands, is niet elk taalcontact automatisch een kwalitatief goed oefenmoment. Taalcontact levert de meeste taalwinst op als het (1) authentiek is, als het (2) aansluit bij de belevingswereld en interesses van de deelnemers en als het (3) een link heeft met (het functioneren in) de maatschappij. In situaties waarin er

samenwerking bestaat tussen de NT2-docent en de conversatiepartner (of lees- of schrijffpartner) – oftewel, als de formele en informele taalverwerving elkaar raken – profiteren leerders extra. Taalcontact kan overal, rond elk thema en op elk taalniveau plaatsvinden. Het zorgvuldig stimuleren, ondersteunen en inbedden van deze informele contacten draagt ertoe bij dat deze contactmomenten ook echte leermomenten worden. Nederlandsprekenden kunnen zelf zorgen voor een spontaan aanbod Nederlands en voor meer authentieke oefenkansen, bijvoorbeeld via het sport- en verenigingsleven.

Veel nieuwkomers komen als gezin naar het Nederlandse taalgebied. Binnen het gezin werken alle leden, kinderen en volwassenen, aan hun taalvaardigheid. Het is van belang om ook aandacht te besteden aan het leren van taal binnen het gezin, aan *familiegeletterdheid*. Laaggeletterdheid is een probleem dat vaak van generatie op generatie wordt overgedragen¹⁴. Een rijke taalomgeving thuis, ook in een andere taal, draagt bij aan de taalontwikkeling van kinderen en komt het Nederlands ten goede¹⁵.

Voorbeeld: VoorleesExpress

De VoorleesExpress is een Nederlands initiatief waarbij vrijwillige voorlezers gedurende een periode van twintig weken bij een gezin in de buurt langskomen. De ouders hebben zelf aangegeven moeite te hebben om hun kind(eren) te stimuleren in de taalontwikkeling. De kinderen worden voorgelezen, maar er wordt ook gekeken op welke manier kinderen thuis meer gestimuleerd kunnen worden in hun taalontwikkeling.

¹³ zie onder meer: VLOR, 2014 / PO-Raad, 2017.

¹⁴ Centrum voor Taal en Onderwijs, 2017.

¹⁵ Anderson, Anderson, & Sadiq, 2017.

Het informeel oefenen van het Nederlands is - naast de directe taalwinst die het oplevert - belangrijk voor de motivatie om zich de taal eigen te maken en voor de ontwikkeling van spreekdurf.

Taalleren is immers een sociaal gedreven proces. Voor nieuwkomers kan informeel taalcontact een belangrijke eerste stap zijn in het zich onderdeel voelen en actief onderdeel uitmaken van de samenleving. De Commissie Integratiebeleid van de Vlaamse Overheid¹⁶ verwoordt het als volgt: 'Nederlands is een hefboom voor maatschappelijke participatie en participatie is een hefboom om Nederlands te leren'. Naast het feit dat het oefenen met het Nederlands in informele context de nieuwkomer vooruit helpt, brengt het de Nederlandse of Vlaamse burger inzicht in de persoonlijke verhalen achter een voor velen anonieme groep buitenlanders. Dit zorgt voor meer wederzijds respect en begrip. Daarnaast kan het de start zijn van waardevolle nieuwe sociale contacten voor Nederlandse of Vlaamse kinderen, jongeren of volwassenen. Tot slot is taalcontact een heel concreet instrument voor burgers, instellingen en bedrijven om vorm te geven aan de behoefte om bij te dragen aan sociale cohesie in de eigen leefomgeving.

2.7. Digitale geletterdheid

Wie in de 21e eeuw in Nederland of Vlaanderen leeft, kan niet om de digitale wereld heen. Via het internet betalen burgers rekeningen, zoeken ze werk, volgen ze cursussen en opleidingen, bestellen ze eten, leren ze nieuwe mensen kennen; de mogelijkheden lijken onbegrensd. Nieuwkomers kunnen profiteren van deze ontwikkelingen bij het leren van het Nederlands. Een combinatie van verschillende leervormen met en zonder gebruik van ICT laat toe dat leerders meer mogelijkheden krijgen om in hun eigen

tempo, plaats- en tijdonafhankelijk en behoeftegericht te leren. Zo kunnen ze in principe op elke plek en elk moment aan hun spreekvaardigheid werken via programma's als Skype of Facetime, ze kunnen - op maat - grammatica en woorden oefenen met apps, uitleg vinden over taalregels op Youtube of Nederlandstalige tv-programma's (her)bekijken. De eerste onderzoeken naar effecten van digitaal leren laten een bemoedigend beeld zien¹⁷.

Hoewel de digitalisering van de samenleving in toenemende mate mogelijkheden biedt voor het NT2-onderwijs is er ook een keerzijde. Bepaalde groepen van leerders hebben een vergrote kans op een achterstand in digitale vaardigheden of hebben een digitale achterstand door een beperkte lees- en schrijfvaardigheid. Het leren van de Nederlandse taal en onderwijs in digitale geletterdheid zou voor een grote groep nieuwkomers hand in hand opgepakt moeten worden. Als dit niet gebeurt, dan profiteert deze groep niet van de voordelen van het digitale leren en, ernstiger, dan missen te veel mensen de aansluiting bij de nog steeds digitaal wordende samenleving.

¹⁶ Commissie integratiebeleid van de Vlaamse Overheid, 2018.

¹⁷ De Paepe, Zhu, & Depryck, 2018a.

3. Aanbevelingen

De hieronder voorgestelde aanbevelingen vragen om keuzes in beleid en hebben op sommige vlakken financiële impulsen nodig. De voorstellen zijn gedaan vanuit de overtuiging dat deze de nieuwkomers in Nederland en Vlaanderen sneller en duurzamer kunnen leiden naar een passende plek in de samenleving. Investeren in het leerproces rendeert.

- 1 Kies voor **maatwerk** en veranker maatwerk in alle beleidsinitiatieven rond het NT2-onderwijs. Verwerk maatwerk in wet- en regelgeving, creëer maatregelen die een stimulerend effect hebben op het bieden van maatwerk en zorg ervoor dat barrières om aanbod op maat te verzorgen, worden weggenomen. Om maatwerk te kunnen leveren, is onder andere meer en intensievere samenwerking nodig tussen onderwijsinstellingen, maatschappelijke organisaties, gemeentes en bedrijven. Neem maatregelen die deze samenwerking aantrekkelijk en nodig maken.
- 2 Vertrek vanuit het begrip **doelsituatie** als het gaat om het bepalen waar nieuwkomers naartoe werken. Doelen gericht op het maatschappelijk functioneren worden met dit begrip op zinvolle, gerichte wijze gekoppeld aan realistische en ambitieuze taalniveaus die per persoon niet hetzelfde zijn. De doelsituatie, die met een goede intake kan worden vastgesteld, is een krachtig uitgangspunt voor onderwijs op maat. Het stelt de nieuwkomer in staat om efficiënt en doelgericht toe te werken naar

een passende maatschappelijke positie in de samenleving.

- 3 Voorzie in een **brede intake** voor alle nieuwkomers. Een brede intake biedt zicht op de talige vaardigheden die de nieuwkomer nodig heeft om een bepaalde maatschappelijke positie te kunnen vervullen (doelsituatie), maar ook op kwaliteiten en/of hiaten op het vlak van digitale-, gezondheids-, financiële- en rekenvaardigheden. Bied ruimte voor het uitvoeren van een *verlengde intake* bij groepen leerders waarvoor aanvullende observaties nodig zijn om tot een realistisch, doelgericht en flexibel plan van aanpak te komen. Hiervoor is samenwerking met de aanbieders van het taalonderwijs nodig.
Draag ook zorg voor een *gecoördineerde ontwikkeling en beschikbaarstelling van instrumenten* voor de intake, zodat expertise en middelen zo efficiënt mogelijk door alle betrokken actoren in het onderwijs- of coachingstraject kunnen worden ingezet. Voor Nederland: organiseer de intake zo centraal mogelijk, bijvoorbeeld op gemeentelijk niveau¹⁸. Beleg de intake niet bij direct betrokken onderwijsverstrekkers en zorg dat er NT2-expertise aanwezig is.
- 4 Geef **monitoring** een steviger plek in het nieuwkomersbeleid. Ontwerp en/of

¹⁸ zie ook: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2015.

implementeer daartoe een werkwijze waarmee beter zicht ontstaat op het (te) doorlopen leertraject van (groepen) nieuwkomers: op de resultaten, de valkuilen en succesfactoren. Leg hierbij een verband met de brede intake en maak gebruik van ervaringen die zijn opgedaan met portfoliomethodieken. Monitor ook de effecten op langere termijn. Een grotere focus op monitoring en het delen van informatie stelt alle betrokkenen in staat om tot een samenhangender en een effectiever programma-aanbod te komen en biedt het beleid een sturingsinstrument ten aanzien van kwaliteit en uitgaven.

5 Maak ruimte voor **geïntegreerd leren**.

Trajecten waarbij taalleren en functioneren in opleiding, baan of maatschappij gecombineerd worden, dragen bij aan een voorspoedige participatie. De drempels om deze trajecten op grotere schaal op te zetten zijn nu echter nog te hoog. Neem daarom (financiële) schotten tussen organisaties en sectoren weg en verstrek (taal)aanbieders een bredere opdracht dan voor óf taal óf vakonderwijs/werk alleen.

6 Investeer en blijf investeren in **competente (NT2-)leraren**.

Professionals die les geven aan nieuwkomers moeten in staat zijn hun leerlingen/cursisten onderwijs op maat te bieden en veel kwaliteitsvolle interactie uit te lokken. Daarnaast moeten zij kennis hebben van de digitale mogelijkheden (van onder meer onlineleren) en een stevige basis hebben op het vlak van NT2-didactiek. Voor lesgevers aan analfabeten komt daar expertise bij op het gebied van alfabetisering. NT2-docenten moeten van meer markten thuis zijn dan alleen taaldidactiek, om effectieve verbindingen te leggen met andere leerdomeinen, bijvoorbeeld ICT en

digitaal leren. Bovendien werken ze met populaties die voortdurend veranderen van omvang en samenstelling. Leraren hebben een forse opdracht, waarbij ondersteuning vanuit opleiding/nascholing en dus ook vanuit beleid van groot belang is (*leven lang leren*).

Extra aandacht voor het *leerplichtonderwijs* is urgent. In elke school dient NT2-expertise aanwezig te zijn. Kwaliteitsvol onderwijs voor jonge nieuwkomers die nog een lange (school)loopbaan voor de boeg hebben is van groot maatschappelijk belang en verdient zowel in Nederland als in Vlaanderen onverminderd de aandacht.

7 Stimuleer en faciliteer **taalcontact**.

Taalcontact in de buurt, op school, bij de sportvereniging en door geïntegreerde taal- en werktrajecten is een belangrijk instrument als het gaat om het verwerven van een tweede (derde, vierde....) taal. Taalcontact komt vaak niet vanzelf tot stand. Het vraagt niet alleen een inspanning van de nieuwkomer zelf, maar bovendien van familieleden, collega's, burens en vrijwilligers om voor tweerichtingsverkeer te zorgen. Beleidsmaatregelen kunnen het belang van informeel leren onderstrepen, bijvoorbeeld door het valideren van taalcontact als leeractiviteit. Nederlandssprekenden kunnen geïnspireerd en gestimuleerd worden om oefenmomenten te creëren, bijvoorbeeld via maatjesprojecten.

8 Neem de ontwikkeling van **digitale geletterdheid** mee in het programma van de inburgering.

Digitaal geletterd zijn is van vitaal belang om mee te doen in de samenleving. Daarnaast draagt de inzet van ICT in combinatie met verschillende leervormen (*blended learning*) positief bij aan taalverwerving. Zonder stevige digitale

basis kan de taalleerder echter niet van deze mogelijkheden profiteren.

- 9 Investeer in **beleidsvoorbereidend, – ondersteunend en –volgend onderzoek.** Wetenschappelijk onderzoek heeft al aardig wat inzichten opgeleverd als het gaat om het efficiënt en effectief begeleiden van nieuwkomers die Nederlands leren. Toch zijn er nog veel witte vlekken. Bijvoorbeeld op het vlak van onlineleren is nog weinig bekend. Daarnaast is een relatief groot deel van het reeds uitgevoerde onderzoek gericht op heel specifieke aspecten van het onderwijs Nederlands als tweede taal. Longitudinaal onderzoek naar effecten van aanpakken en monitoring kan een substantiële bijdrage leveren aan een duurzaam en kwalitatief hoogstaand (taal)beleid voor nieuwkomers.

Advies, begeleiding en tekst

Dit advies is tot stand gekomen op vraag van het Comité van Ministers, de Interparlementaire Commissie (IPC), Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren (RNTL) en het Platform Onderwijs Nederlands en Nederlands als Tweede Taal (PONT2) van de Nederlandse Taalunie.

Tekst: Maryse Bolhuis, Meer met taal
Inhoudelijk advies, begeleiding en (mede)vormgeving:

Expertwerkgroep Taal en nieuwkomers

Folkert Kuiken (voorzitter), Universiteit van Amsterdam, voorzitter PONT2

Bart Deygers, KU Leuven

Joke Drijkoningen, Federatie Centra voor Basiseducatie

Jan Hoste, Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling (VDAB)

Jeanne Kurvers, Individueel expert laaggeletterde nieuwkomers

Inge Schuurmans, Centrum voor Basiseducatie, Antwerpen

Massimiliano Spotti, Tilburg University, Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren

Simon Verhallen, Beroepsvereniging voor docenten Nederlands als tweede taal (BVNT2)

Voor advies is verder geraadpleegd:
Carolien Frijns, KU Leuven

Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren (RNTL)

An De Moor

Els Keytsman

Massimiliano Spotti

Platform onderwijs Nederlands en Nederlands als tweede taal (PONT2)

Nederlandse Taalunie

Kevin De Coninck

Annemieke Hoorntje

Leonie Wulftange

Bij aanvang en afronding van het traject is over het advies afgestemd met een ambtelijke werkgroep met vertegenwoordigers van: Nederlands Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Nederlands Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Vereniging van Nederlandse Gemeenten
Nederlandse Onderwijsraad
Vlaams Departement Onderwijs en Vorming
Vlaams Departement Kanselarij en Bestuur
Vlaams Agentschap Binnenlands Bestuur
Vlaams Agentschap Integratie en Inburgering
Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten
Vlaamse Onderwijsraad
Vlaamse Gemeenschapscommissie Brussel
Huis van het Nederlands Brussel

Samen met deze ambtelijke werkgroep zijn ook implementatiekansen bij het advies geformuleerd, die mee aan het Comité van Ministers van de Taalunie zijn overhandigd.¹⁹

¹⁹ Zie ook de Implementatiekansen

Telefoon

+ 31 (0)70 – 346 95 48

E-mail

info@taalunie.org

Bezoekadres

Paleisstraat 9

2514 JA Den Haag

Nederland